

INFORMACE PRO RADU VLÁDY PRO LIDSKÁ PRÁVA K OTÁZCE VĚZEŇSTVÍ

Na základě usnesení Vlády České republiky č. 80 ze dne 3. února 2016 „informovat každoročně do 30. dubna za předchozí kalendářní rok Radu vlády pro lidská práva o vývoji suicidálního chování vězňů a o přijatých opatřeních ke snížení počtu sebevražd a sebepoškozování mezi vězni, o přijatých preventivních opatřeních týkajících se násilí mezi vězni a o přijatých opatřeních reagujících na rostoucí počet vězněných osob, které mohou být nesoběstačné a z toho důvodu potřebují sociální poradenství a pomoc nebo zdravotní služby (včetně ošetrovatelské péče), a to buď z důvodu svého věku, nebo postižení,“ předkládám požadovanou informaci.

OBSAH

1	SUICIDÁLNÍ CHOVÁNÍ VĚZŇŮ	2
1.1	Vývoj počtu suicidálního chování vězňů	2
1.2	Meziroční statistické srovnání	3
1.3	Vývoj, trendy, opatření	3
1.4	Opatření ke snížení počtu sebevražd a sebepoškozování mezi vězni	4
1.5	Shrnutí	5
2	NÁSILÍ MEZI VĚZNĚNÝMI OSOBAMI ZA ROK 2015	5
2.1	Předcházení násilí mezi vězněnými osobami	6
2.2	Přijatá opatření v souvislosti s násilím mezi vězněnými osobami	6
2.3	Shrnutí	7
3	SKUPINY VĚZNĚNÝCH OSOB, KTERÉ MOHOU BÝT Z OBJEKTIVNÍCH DŮVODŮ (VĚK, POSTIŽENÍ, APOD.) NESOBĚSTAČNÉ A POTŘEBNÉ	7
3.1	Přijatá opatření vězeňské služby	8

1 SUICIDÁLNÍ CHOVÁNÍ VĚZŇŮ

1.1 Vývoj počtu suicidálního chování vězňů

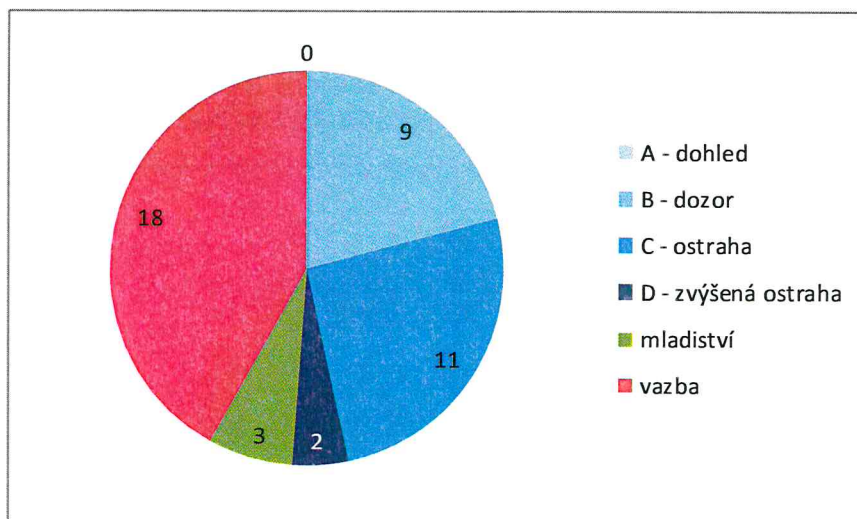
Výkon vazby a trestu, umístění, pohlaví

V roce 2015 zaznamenala Vězeňská služba České republiky (dále jen „vězeňská služba“) 43 případů sebevraždního jednání. Z tohoto celkového počtu bylo evidováno 13 dokonatých sebevražd, spáchaných 8 obviněnými a 5 odsouzenými. Kromě toho došlo k 30 zaznamenaným pokusům o sebevraždu, z tohoto počtu se jednalo o 20 případů u odsouzených a 10 případů u obviněných. Celkem se suicidálního jednání dopustilo 18 obviněných a 25 odsouzených.

Poměr mezi obviněnými a odsouzenými suicidanty zůstává v posledních letech na přibližně podobné úrovni. Je třeba připomenout, že frekvence suicidálního jednání je u obou skupin vězněných osob zcela rozdílná, a to s ohledem na poměr obviněných k odsouzeným. V tomto světle je – stejně jako v období poslední dekády – riziko sebevraždního jednání u obviněných téměř 10x vyšší než u odsouzených.

Z hlediska pohlaví se suicidálního jednání dopustilo 40 mužů a 3 ženy – žádná žena se nedopustila dokonatých sebevražd. Tento poměr zhruba odpovídá poměru vězněných mužů a žen.

Sebevraždního jednání se v roce 2015 dopustily vězněné osoby ve věku od 17 do 59 let, s průměrným věkem 34,8 let (medián 34; modus 43). Pachatelé dokonatých sebevražd byli starší (36,1 let, rozpětí 22 – 50 let) oproti těm, kteří sebevraždní pokus přežili (34,2 let, rozpětí 17 – 59 let). Nejvíce rizikovou skupinou byla věková kategorie 41 až 45.

Graf 1: Celkové suicidální jednání u odsouzených podle typu věznice a u obviněných

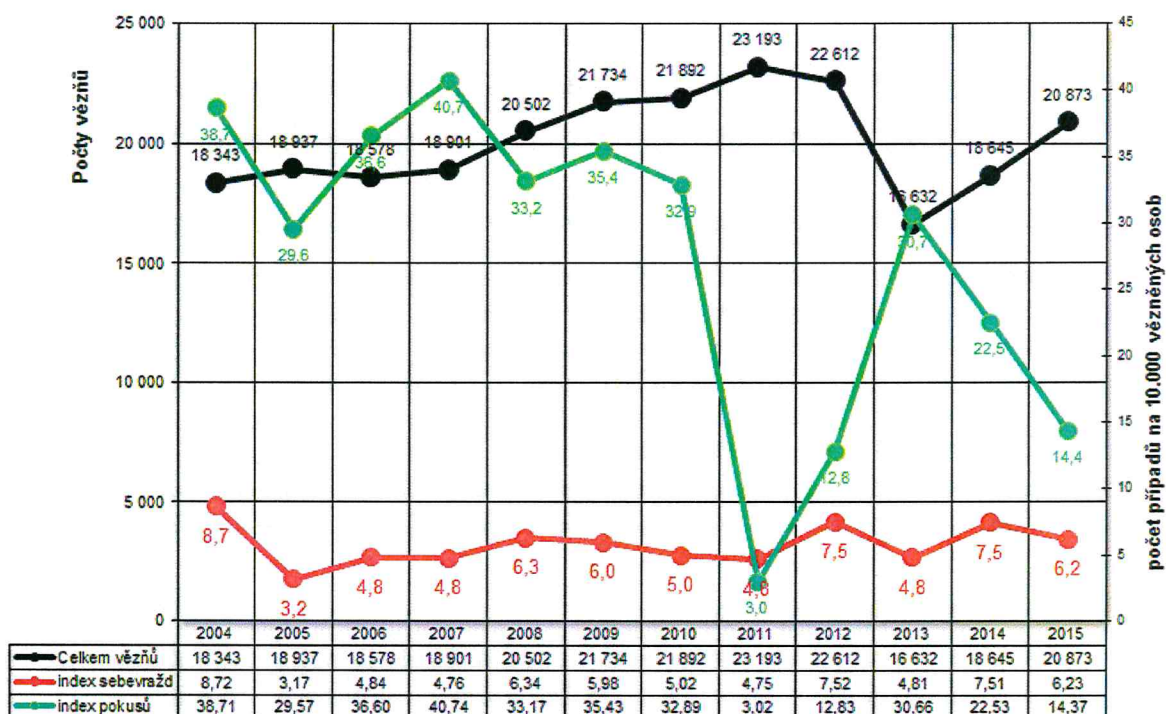
V samotném výkonu trestu docházelo v roce 2015 – na rozdíl od minulých pěti let – k dokonatým sebevraždám nejčastěji ve věznicích pro odsouzené zařazené do věznice s dozorem. U dokonatých sebevražd se za odsouzenými do dozoru objevují ve stejném poměru vězněné osoby zařazené do věznice s ostrahou a zvýšenou ostrahou. V celkovém suicidálním chování, tedy po zahrnutí suicidálních pokusů, dominuje mezi odsouzenými typ

C - ostraha (11 případů) a typ B - dozor (9 případů). Celkový srovnávací přehled poskytuje *graf 1*.

Z celkem 35 vazebních věznic a věznic došlo k sebevražednému jednání v roce 2015 v 22 z nich. I v roce 2015 zůstávaly nejrizikovějšími vazební věznice, kdy téměř polovina všech případů připadá na obviněné. Žádná věznice ani vazební věznice však nevykazovala zásadní odchylky v počtu mimořádných událostí.

1.2 Meziroční statistické srovnání

V roce 2015 došlo v absolutních číslech k mírnému poklesu v počtu dokonaných sebevražd, v případě pokusů sebevražedného jednání byl však pokles počtu případů výraznější. Meziroční statistické srovnání lépe než absolutní čísla odráží *graf 2*, v němž jsou počty sebevražd a pokusů o sebevraždu přepočítány v souladu s běžnou praxí Českého statistického úřadu i mezinárodních organizací na index počtu suicidantů na 10.000 vězněných osob. Dlouhodobý průměr indexu činí v České republice 5,8 sebevražd na 10.000 vězněných osob. Zatímco v roce 2013 se tento index ve výši 4,81 blížil historickému minimumu, údaj za rok 2014 (index = 7,5) tento průměr překročil a je druhým až třetím nejvyšším za posledních 10 let, v roce 2015 došlo ke snížení indexu na 6,2.

Graf 2: Sebevražedné jednání v závislosti na počtu vězněných osob v letech 2004 - 2015

1.3 Vývoj a přijatá opatření

Odhadovaný vývoj

Počet dokonaných sebevražd vězňů přepočtených na 10.000 je v dlouhodobém horizontu v podstatě stabilní. Tento trend lze očekávat i nadále. V každém případě však skončil

pozitivní vliv amnestie prezidenta republiky z roku 2013, která se ve své době promítla i do snížení počtu případů sebevražedného jednání.

Co se týká způsobů sebepoškozování a suicidálního jednání, dlouhodobý odklon od dříve poměrně tradičních invazivních způsobů jako polykání kotev, poškozování očí, sliznic a podobně již lze považovat za definitivní a trvalý. Vězněné osoby se při sebepoškozování a suicidálním jednání profilují dlouhodobě podobně jako zbytek populace (věšení, pořezání, otrava) a opouštějí dříve typicky subkulturní vzorce chování.

Riziky pro sebevražedné jednání jsou následující faktory, seřazené dle relevance:

1. vězněná osoba je umístěna samostatně,
2. vězněná osoba již v minulosti vykazovala znaky sebepoškozujícího, extrapunitivního nebo sebevražedného jednání, zejména pak tehdy, pokud si personál nedostatečně předal informace,
3. vězněná osoba užila krátce před uvězněním drogu a lze očekávat abstinenční příznaky (to je typické zejména pro dlouhodobé uživatele opiátů),
4. vězněná osoba je obviněná, nebo odsouzená do věznice s ostrahou,
5. vězněná osoba je ve věku 26 až 35 let,
6. vězněná osoba trpí duševní poruchou, avšak není jí poskytována pravidelná psychiatrická péče.
7. Zvýšené pozornosti je třeba dbát v časech, kdy se mění služby zaměstnanců,
8. Riziko se násobí kumulací jednotlivých předchozích rizikových faktorů.

1.4 Opatření ke snížení počtu sebevražd a sebepoškozování mezi vězni

Vězeňská služba považuje aktuálně platné vnitřní normy a opatření pro praxi funkční a účinné. V roce 2015 nedošlo k žádným významným změnám. Ve věznicích a zejména vazebních věznicích byl zaveden zvýšený počet kontrol zaměřených na předcházení rizikům sebevražedného jednání, psychologickou péči o vězněné osoby v duševní krizi a praxi umisťování vězněných osob do krizových oddělení. V praxi se osvědčuje a v důsledku působí preventivně, pokud je po mimořádné události uplatňován motivační a podpůrný přístup směrem k suicidantům i zaměstnancům namísto represivního hledání viníků, způsobujícího sekundární traumatizaci zasažených osob (zde míněno zejména zaměstnanců).

Vzdělávání personálu

V roce 2015 proběhl dvoudenní multioborový odborně-metodický seminář pro psychology a odborné zaměstnance věznic a vazebních věznic proškolené v zajišťování vstupních rozhovorů a identifikaci rizik sebevražedného jednání. Na konci roku 2015 byla vydána Metodická příručka k prevenci suicidálního jednání obviněných, vytvořená Psychologickým pracovištěm ve spolupráci s pracovní skupinou z řad vězeňských psychologů. Vytisknutá byla rozeslána do vazebních věznic, v elektronické verzi je příručka přístupná všem oprávněným uživatelům. Psychologové a odborní zaměstnanci byli proškoleni v identifikaci rizik sebevražedného jednání, která probíhají již pravidelně každý rok. Pro rok 2016 byl naplánován pro celkem 60 odborných zaměstnanců vazebních věznic 100hodinový akreditovaný výcvik v poskytování krizové intervence.

1.5 Shrnutí

Počet dokonaných sebevražd vězňených osob zůstává v dlouhodobém horizontu v podstatě stabilní. Počet pokusů o sebevraždu dokonce klesl, i když v roce 2015 došlo k nárůstu o 2228 vězňených osob. Rovněž v rámci Evropy se jedná o dobrý výsledek, dokonce se Česká republika v posledním žebříčku umísťuje v první čtvrtině s nejnižším počtem sebevražd u vězňených osob. V celkovém výsledku jistě sehrála kladnou roli řada provedených opatření, od zvýšeného počtu kontrol v této oblasti zejména ve vazebních věznicích, přes aktualizaci seznamů odborných zaměstnanců proškolených a oprávněných provádět vstupní rozhovory, až po školení psychologů a odborných zaměstnanců v identifikaci rizik sebevražedného jednání. I díky opatřením naměřeným na zvýšenou pozornost u obviněných přijatých do 48 hodin k suicidálnímu jednání krátce po uvěznění v podstatě nedochází, a lze tak tato opatření považovat za účinná. Rovněž se jako účinná jeví opatření, upravující podmínky samostatného ubytování u rizikových osob. V budoucnu je třeba se zaměřit na další rizika spojená se suicidálním jednáním, zejména ve vztahu k užívání návykových látek, duševním poruchám a rizikovým časovým klastrům.

Počet vězňených osob výrazně roste. Je třeba upozornit, že při pokračování tohoto trendu se vyšší koncentrace vězňených osob v ubytovacích kapacitách a menší prostor pro odborné zacházení s vysokou pravděpodobností negativně promítne do frekvence suicidálního jednání.

2 NÁSILÍ MEZI VĚZNĚNÝMI OSOBAMI ZA ROK 2015

Předcházení páchaní násilí mezi vězňenými osobami a včasné odhalování tohoto sociálně patologického jevu, patří dlouhodobě mezi prioritní úkoly vězeňské služby. Tento přístup vězeňské služby je deklarován zejména v ustanovení § 2 zákona č. 293/1993 Sb., *o výkonu vazby*, ve znění pozdějších předpisů a § 2 zákona č. 169/1999 Sb., *o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů*, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZVTOS“), kde je stanoveno, že u obviněného ve výkonu vazby nesmí být ponižována lidská důstojnost, nesmí být podrobován fyzickému ani psychickému nátlaku, nebo že u odsouzeného může být trest odnětí svobody vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje jeho osobnost, důstojnost, a aby bylo zachováno jeho zdraví. Dále je problematika ochrany obviněných a odsouzených vůči neoprávněnému násilí a ponižování lidské důstojnosti ošetřena v ustanoveních § 35 a § 61 vyhlášky MS ČR č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby (dále jen „ŘVV“) a v ustanoveních § 36 vyhlášky MS ČR č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „ŘVTOS“).

Dalším zákonným předpisem, který tuto problematiku upravuje, je zákon č. 555/1992 Sb., *o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky*, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „z. č. 555/1992 Sb.“), který v ustanovení § 6 odst. 1 stanovuje, že příslušník (rozumí se i občanský zaměstnanec Vězeňské služby), je mimo jiné povinen zabránit krutému nebo důstojnost ponižujícímu zacházení s vězňenými osobami i mezi nimi navzájem a působit k naplňování účelu výkonu vazby a výkonu trestu.

Vězeňská služba v souladu s výše uvedenou legislativou vydala nařízení generálního ředitele vězeňské služby č. 12/2012, *o předcházení, zabránění a včasné odhalování násilí mezi obviněnými, odsouzenými a chovanci* (dále jen „NGŘ č. 12/2012“). Účelem nařízení, je ve věznicích, vazebních věznicích a ústavech pro výkon zabezpečovací detence vytvořit účinné systémové postupy k předcházení násilí mezi vězňenými osobami, jeho včasnému zjišťování, zabránění případnému dalšímu následnému násilí mezi vězňenými osobami a také stanovit postup, při shromažďování a vyhodnocování údajů o násilném jednání vězňených osob využitelných k další a účinnější eliminaci násilí.

2.1 Předcházení násilí mezi vězněnými osobami

Za velmi důležité preventivní opatření vězeňské služby v uvedené oblasti lze označit vytypování a zařazování vězněných osob do jmenného seznamu (dále jen „seznam“) ve smyslu NGR č. 12/2012. Do jednotlivých kategorií vytypovaných vězněných osob jsou zařazeny ty osoby, které by mohly být na základě své fyzické, mentální dispozice, nebo v souvislosti se svou minulostí anebo profesí vykonávanou v minulosti nějakým způsobem znevýhodněny či ohroženy, nebo naopak působit jako potencionální pachatelé fyzického násilí. Jedná se o kategorie:

- STH - vězněná osoba s výrazně sníženou tělesnou hmotností
- MÚ – vězněná osoba se zjevně nízkou mentální úrovní
- MON - vězněná osoba - možný objekt násilí
- MPN – možný pachatel násilí
- DVO - další vytypovaná osoba
- DVO – P – další vytypovaná osoba charakteristická výkonem profese

Takto vytypovaným osobám je věnována systematická zvýšená pozornost příslušných zaměstnanců věznic a jsou u nich uplatňována opatření vyplývající, jak z NGR č. 12/2012, tak z povinností vyplývajících ze zásad vnitřní bezpečnosti jednotlivých věznic, atd. Příslušní zaměstnanci mají, mimo jiné, dle NGR č. 12/2012 přehled o vězněných osobách zařazených do seznamu, znají jejich konkrétní umístění v celách nebo ložnicích, striktně oddělují ubytování kategorie MPN od kategorie MON a provádějí u nich ve stanovených intervalech kontroly, dále provádějí zrakové a mimořádné lékařské prohlídky a plní další opatření určená ředitelem věznice.

Za účelem snižování násilí u mladistvých byl i v roce 2015 ve věznicích, kde jsou zřízena oddělení pro mladistvé odsouzené, aplikován standardizovaný program TP 21 – JUNIOR, jehož hlavní cíl spočívá v motivaci zařazených mladistvých odsouzených k vytvoření pozitivního náhledu na nevhodnost řešení konfliktních a zátěžových situací agresivním jednáním, uvědomění si vlastní zodpovědnosti za své jednání a porušování zásad společenského chování.

V roce 2015 bylo ve věznicích ČR zařazeno v seznamu celkem 1998 vězněných osob (ve výkonu trestu 1600, ve výkonu vazby 392, ve výkonu zabezpečovací detence 6).

2.2 Přijatá opatření v souvislosti s násilím mezi vězněnými osobami

V návaznosti na vyhodnocení problematiky násilí mezi vězněnými osobami za rok 2014 byly na rok 2015 vazebními věznicemi a věznicemi uloženy konkrétní úkoly.

1. V souvislosti s počty případů násilí mezi mladistvými vězněnými osobami i nadále věnovat dané problematice zvýšenou pozornost.
2. V souvislosti s problematikou nesnadnosti odhalování případů spáchání násilí ve vztahu k často skrytému - latentnímu způsobu páchaní této činnosti se v rámci operativní kontrolní činnosti zaměřit na praktickou realizaci úkolů vyplývajících z NGR č. 12/2012 ve věznicích a vazebních věznicích, kde byl vzhledem k průměrnému počtu vězněných osob zjištěn výrazně nízký počet zjištěných případů násilí.

Uvedená opatření byla průběžně plněna a v rámci operativní kontrolní činnosti odboru výkonu vazby a trestu a odboru kontroly Generálního ředitelství VS ČR byl ve vazebních věznicích a věznicích namísto kontrolován jednak způsob zpracování dat v rámci každoročně

zasílaného výkazu ve vztahu k celkovému počtu prověřovaných případů podezření na spáchání násilí mezi vězněnými osobami a zároveň také způsob prověřování jednotlivých případů a jejich uzavření. Nezanedbatelnou součástí předcházení násilí je i oblast provádění stanovených prohlídek vězněných osob, jak z hlediska jejich evidence, tak i z hlediska praktického provádění a celkové vedení agendy související s plněním úkolů vyplývajících z NGR č 12/2012.

Tato opatření budou vězeňskou službou realizována i v dalším období.

2.3 Shrnutí

V roce 2015 došlo k případům fyzického násilí mezi vězněnými osobami ve všech věznicích v ČR, přičemž věznice vykázaly celkem 610 prokázaných případů násilí. Z uvedených 610 případů násilí se událo 524 ve výkonu trestu, 85 ve výkonu vazby a 1 případ ve výkonu zabezpečovací detence.

V porovnání s rokem 2014 vzrostl počet tohoto jevu o 69 případů. Je však nutno uvést, že oproti roku 2014 došlo v průběhu roku 2015 ke zvýšení počtu vězněných osob o cca 2 200 osob a nárůst počtu případů násilí je oproti průběhu roku 2014 v celkovém čísle nižší (+69 případů oproti +138 případům v průběhu roku 2014). Lze i nadále konstatovat, že počet spáchaných případů násilí je odvislý od počtu vězněných osob s tím, že jedním ze zásadních faktorů vzniku negativních jevů ve věznicích je spatřován v celkové přeplněnosti ubytovacích kapacit věznic, jež přímo souvisí s nárůstem počtů zejména odsouzených.

Lze konstatovat, že násilí mezi vězněnými osobami je patologickým jevem, který je pro tuto sociální oblast příznačný. Tento jev není v silách vězeňské služby zcela vymýtit, ale prioritním úkolem je omezit závadové chování mezi vězněnými osobami na co nejmenší míru.

Snížení počtu případů násilí může pozitivně ovlivnit celá řada faktorů. Jedná se například o zlepšení podmínek vězněných osob ve vztahu k ubytovacím prostorám, kde jistou oporu pro tento argument poskytuje srovnání počtů případů násilí např. ve standardním výkonu vazby a výkonu vazby se zmírněným režimem (76/9). Dále se může jednat o aplikaci nových forem aktivit programu zacházení, které by byly nápomocny ke snižování agresivity, smysluplné trávení volného času, vzdělávání, rozšíření možností pracovního zařazení ve věznicích, adekvátní počet režimových a odborných zaměstnanců apod. Bohužel i přes uplatnění těchto faktorů, které jsou de facto závislé na financích, lze danou problematiku ovlivnit pouze částečně.

V souvislosti s případy násilí mezi vězněnými osobami v roce 2015 věnuje vězeňská služba problematice násilí zvýšenou pozornost a důsledně plní úkoly a opatření k jeho předcházení a včasnému odhalování vyplývajících z příslušných předpisů.

3 SKUPINY VĚZNĚNÝCH OSOB, KTERÉ MOHOU BÝT Z OBJEKTIVNÍCH DŮVODŮ (VĚK, POSTIŽENÍ, APOD.) NESOBĚSTAČNÉ, OSOBY VYŽADUJÍCÍ ZVÝŠENOU PÉČI

Osoby, které mohou být z důvodu svého věku nebo postižení takto vymezeny, jsou dle právní úpravy specifikovány jako osoby trvale pracovně nezařaditelné. Je to kategorie odsouzených, které je věnována zvláštní péče, neboť mohou být nesoběstačné, potřebují sociální poradenství nebo zdravotní služby.

Tato kategorie odsouzených je ve smyslu ustanovení § 69 odst. 1 ZVTOS vymezena následujícími kritérii:

- a) osoby starší 65 let, pokud samy nepožádají o zařazení do práce;
- b) osoby, které byly uznány invalidními ve třetím stupni, ledaže samy požádají o zařazení do práce a jejich pracovní schopnost takového zařazení připouští, nebo;
- c) osoby, jejichž zdravotní stav neumožňuje trvalé pracovní zařazení.

3.1 Přijatá opatření vězeňské služby

Vězeňská služba přijímá celou řadu opatření, která reagují na rostoucí počet těchto osob. Kromě dodržování stanovených postupů při výkonu trestu odnětí svobody u této kategorie odsouzených, jež jsou vymezeny předmětným ustanovením ZVTOS a dále též ustanoveními § 92 a § 93 ZVTOS jsou zde i další průběžně přijímaná opatření reagující na aktuální situaci. Nejzásadnějším opatřením je realizace profilace věznic a vazebních věznic a rozšiřování odborného zacházení cíleného i u této kategorie odsouzených na snižování recidivy kriminálního chování.

Ve sledovaném období byla ubytovací kapacita těchto specializovaných oddělení rozšířena ve Vazební věznici Praha-Ruzyně – objektu Ruzyně. Zde bylo zřízeno oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených trvale pracovní nezařaditelných mužů ve věznici s dozorem. Ve Věznici Pardubice se zároveň zvýšila ubytovací kapacita oddělení specializovaného pro výkon trestu odsouzených trvale pracovní nezařaditelných mužů ve věznici s dozorem a ve věznici s ostrahou.

Dalším opatřením bude postupné využití nevyužívané ubytovací kapacity vyčleněné k zabezpečení výkonu vazby, již bude nutné transformovat na ubytovací kapacitu vyčleněnou k zabezpečení výkonu trestu odnětí svobody skupin odsouzených vyžadujících ubytování v malokapacitních celách a trvale pracovní nezařaditelných mužů i žen. V tomto ohledu probíhalo a probíhá typování dalších vhodných prostor pro zřízení těchto oddělení. Výsledkem bude zřízení dalších specializovaných oddělení v následujících věznicích:

- ve Věznici Břeclav-objekt Poštorná - oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených trvale pracovní nezařaditelných mužů ve věznici s dozorem;
- ve Vazební věznici České Budějovice - oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených trvale pracovní nezařaditelných žen ve věznici s ostrahou;
- ve Vazební věznici Litoměřice - oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených trvale pracovní nezařaditelných mužů ve věznici s ostrahou;
- ve Vazební věznici Teplice - oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených trvale pracovní nezařaditelných mužů ve věznici s ostrahou.

Z hlediska programů zacházení lze rovněž zmínit jejich budoucí úpravy tak, aby byla tato kategorie odsouzených z hlediska zacházení lépe diferencována ve smyslu vhodnosti nabízených aktivit, apod.

Souhrnně lze závěrem uvést, že vězeňská služba jak ve vztahu k nárokům na ubytovací kapacity pro uvedenou kategorii vězněných osob, tak ve vztahu k nárokům na úroveň profesionálního přístupu personálu zodpovědného za zacházení s touto kategorií vězněných osob ve věznicích a vazebních věznicích, věnuje dané problematice odpovídající pozornost.